

Ribe Katedralskoles skolegård gennem tiderne

The schoolyard of Ribe Katedralskole

Af Mogens Juhl¹⁾ og Johan Lange

Keywords: Schoolyard, trees, Aesculus hippocastanum, history, Denmark

Der er taget utallige billeder af skolegården i Ribe, en stor del af dem er bevaret, og ikke helt få er blevet reproduceret fx i skolens indbydelsesskrift, i Ripenser-Bladet, i dagspressen eller i form af prospektkort. Dels ud fra de bevarede fotografier og reproduktioner dels ud fra gamle notitser er det muligt at danne sig et (lidt usikkert) billede af skolegårdens udvikling, især hvad angår arealet og træerne, i mindre grad hvad angår områdets øvrige møblering både med døde genstande som pumpe eller vandpost, solur, brønd, lygte, hegning og med bed(e), mens gårdens bygningsafgrænsninger ikke skulle volde nogen større vanskeligheder: Vi ved at Puggård havde ligget på sin plads i flere århundreder, da de egentlige, supplerende skolebygninger var rejst i 1856 og blev indviet den 5. september samme år. Skolegårdens afgrænsning mod øst (ved indgangen) blev ændret i 1873, se nedenfor.

Selve byggearbejdet blev foretaget hurtigt og resolut, idet loven om flytning af skolen (fra Skolegade til Puggårdsgade) og nyopførelse var blevet vedtaget mindre end halvandet år tidligere.

På det ældste billede af skolegården, vi kender, taget fra et vindue lige over Litteris et Artibus-portalen, ser vi et tværgående stakit lige bag ved (øst for) den formodentlig dengang allerhøjest 140 år gamle, bænkombkransede hestekastanie, som enkelte ripensere stadig husker, om ikke som grønt træ så som en kæmpestub, i de sidste år afkortet til 1½ m i højde og dækket med en ottekantet cementplade; det træ vender vi tilbage til. Det tværgående stakit har dannet grænse mod tre små ejendomme (med huse på). Ifølge Ribe Byråds forhandlingsprotokol blev det i juli 1873 vedtaget at »Udvalget for Byggevesenet anmodes om snarest muligt at iværksætte Nedbrydningen af de tre Huse.....« på matr.nr. 147A, 147B og 147B2, der var blevet købt af skolen for henholdsvis 200, 100 og 100 rigsdaler (Ribe Stifts-Tidende 18. juli 1873; se nærmere tinglysningsprotokollen på Landsarkivet i Viborg). Matrikelnumrene ændres senere til 200, 201 og 202 og sammenlægges i 1935 med skolen til matr.nr. 203.

Det gamle stakit må have forløbet parallelt med Puggårdsgade, 14- 15 m vest for denne, og indgangen (med låge) må have ligget i den oprindelige skolegårds NØ-hjørne for enden af en lige så lang indkørsel, grænsende mod nord op til et nedrevet gavllhus, hvor pedel (1864-98) Sillas Nielsen boede. Efter inddragelsen af de tre små grunde i 1873 blev en noget bredere indgang direkte fra Puggårdsgade etableret lige i aksen: hovedfløjsportal – hestekastanie. Et bed, oprindeligt kun med græs, senere med en lav hæk omkring, ret nær indgangen, blev anlagt. Græspartiet var oprindeligt omgivet af en krans af hvidmalede, lave ståltrådsforbundne stolper. Stolpekransen synes at have sluttet sig til kastaniestammen og midt i det runde græsbed stod et solur på sin søjle. Uret har nok kun kunnet registrere formiddagstimer, da den enormt brede kastaniekrone må have mørklagt timeskalaen effektivt efter kl. 12-14, når skoledagen alligevel sluttede.

Siden 1873 har skolegården haft nogenlunde den udstrækning, den har idag, bortset fra nogle reguleringer i nordgrænsens østre del (pedelhaven m.m.).

Næst efter Puggård var den berømte hestekastanie (almindeligvis kaldt kastanie) det ældste element i skolegården; men der må have været mindst to; for pastor emeritus H. Engberg, der gik på skolen i 1861-67, skriver i Ripenser-Bladet bd. 2 (1930 s. 1379 om 2 vældige Kastanjetræer... ved Østenden, hvor Laagen var«. Højesteretsdommer J.C. Petersen, der var elev 1869-78, skriver sammesteds bd 1 (1923) s 187 om »Kastanierne paa de store Træer ved Indgangen til Skolegaarden«. Alle senere skribenter omtaler derimod kun ét træ; hvornår det andet (de andre?) er fjernet, vides ikke. Men meget tyder på at det er sket samtidig med erhvervelsen af nabogrundene og nedrivningen af de tre små huse, altså i 1873, og at det er sket på (et af) de små arealer; for det blivende kastanietræ var efter billederne at dømme ikke trykket af en nærgående nabo på nogen af siderne; der må have været rigelig luft mellem dem.

Når der ovenfor er angivet en højstealder på 140 år i 1873, støttes det på det faktum, at der har været plantet hestekastanie(r) i Ribe nogle år før 1736, da Peder Terpger får udgivet sit manuskript nummer to (det første brændte for udgiveren) som en latinsksproget, diger bog med titlen Ripae Cimbricae. Heri nævnes *Castanea vulg(aris) equina* på s 714; det er det navn, den plantekyndige have-foregangsmand, vicelektor ved domkirken, sognepræst Peder Terpger brugte om hestekastanie (nu *Aesculus hippocastanum*). Terpger kan have dyrket den selv eller måske snarere set den i sin ven, domkirkepræsten Søren Seerups have på Liljebjerget, tidligst i 1721, i hvilket år planten kom til Danmark og vi første gang hører om hestekastanie i et par af vore kongelige haver på Sjælland. Det ældste skolegårdsbillede (fra før 1873) viser et meget tykstammet træ. Da træet på

grund af udsivende gas fra utætte rør døde i årene 1912-14, var det et sted mellem 120 og 180 år gammelt.

Lindetræerne er naturligvis yngre. Der kan ikke være tvivl om, at de er plantet i forbindelse med eller kort efter den nye skoles indvielse i 1856 og vil altså, regnet fra dette sandsynlige plantningsår, fylde 135 år i 1991. Ovenciterede pastor H. Engberg skriver om »smaa Lindetræer« i skolegården i 1860'erne, og de har nok højst været 20 år gamle, idet de har været plantet som knap 10-årige, klippede stammetræer. En notits i skolens regnskabsbog (»Hovedbog« 1863-64 og følgende år) anfører at H. Gotliebsen får 2 Rd for at beskære træer i skolegården. Billedet fra før 1873 viser ret tyndstammede og formklippede træer med næsten kugleformede kroner. Senere har man ikke kunnet overkomme klipningen; billedet fra ca. 1880 viser fritvoksende, ikke-klippede kroner, hvis grene i vintertilstand røber den tidligere beklipping. Den har nok været svagest på de to »indgangstræer« nærmest hovedfløjen. I alt var der 18 lindetræer (se Indbydelsesskrift 1856), hvoraf de 14, især de østligste 10 stk., var placeret ret tæt på de to parallelle sidefløje. Sammen med kastanien har de mange lindetræer kastet ret megen skygge fx på naturhistorielokalets sydvinduer i nordfløjens 1. sal. På et eller andet tidspunkt efter 1900 er det blevet for meget, træernes antal bliver decimeret til 2 indgangstræer og 4 + 4 flanketræer, disse 8 træer bliver nu skåret stærkt ned og klippet i kort cylinderform. Kun de to indgangstræer får indtil videre lov at vokse frit. De samme 10 træer eksisterer stadig, men flanketræerne er (vist med mellemrum) blevet yderligere skåret ind i siderne, se billederne fra byggeåret 1978. Lindetræerne er alle parklinde, *Tilia vulgaris*, af én og samme klon. De to indgangstræer er inden for de sidste 4-5 år blevet beskåret noget, formodentlig for at forhindre fald af større grenpartier.

Lind har formodentlig fra særdeles gammel tid spillet en rolle i folkebevidstheden. Den nævnes talrige gange i folkeviserne og er overalt i Mellem- og Nordeuropa blevet plantet som centralt træ, især bystævnetræ, men også som gårdspladstræ, jf. også betegnelsen »Lindegården« ved domkirken, og som det ses i Ribe Kathedralskoles gård, som »indgangstræ« til højre og venstre for døren, oprindeligt dog tættere på indgangen end her i Ribe. Fire træer i en firkant foran indgangen ses sjældnere, men må tænkes at skulle virke endnu mere effektivt over for den ondskab, som træerne i lighed med en husløg i stråtaget (eller en hestesko på væggen) over indgangsdøren skulle holde borte. En yderligere afværgende effekt kan en hel allé af træer direkte op mod hovedindgangen tænkes at skulle yde. Hvis det har været tilfældet, er det forlængst glemt, og nu (dvs. fra barokken og frem) opfattes træernes tilstedeværelse som et rent æstetisk indslag i havekunsten.

Lindetræerne i Ribes skolegård må være en lidt afmattet efterligning af

baroktidens alléplantninger, yderligere udvandet ved placeringen af de fleste af træerne ude til siderne, så allévirksomheden er gået fløjten. Men vi har alle holdt af træerne; og skolens ledelse har gennem alle årene respekteret deres tilstedeværelse trods udgifter med deres klipning og anden pasning og trods tilbagevendende bladlusplager.

Et centralt træ, der fra skolens start på stedet i 1856 til 1914 var en gammel og meget bredkronet hestekastanie, måtte skolen undvære fra 1914 til 1945. Men så fik den »efter Elevernes Ønske« en ny hestekastanie, 4 m høj fra starten, men naturligvis lidt tyndløvet det første år, som det fremgår af et fotografi fra det år; se også en notits i Ripenser-Bladet bd 3 nr. 16 (1945) s. 200. Imidlertid udskiftedes den if. Rip.-Bl. dec. 1960 s. 213 samme år med en ægte kastanie formodentlig på grund af for voldsom vækst. Enkefru rektor Westergaard, hvis mand tiltrådte i 1957, oplyser at hun mindes en hestekastanie fra deres første år i Ribe, og pedel Leif Steiness, der tiltrådte i 1967, mindes kun en ægte kastanie.

Skolegårdens øvrige planter har aldrig gjort sig særlig bemærket. På pedelboligen (administrationskontorer 1954-78) var foruden vedbend en stor pære espalieret, måske i alle de år bygningen stod. Den ses på billeder fra 1914 og 1921. Men med byggeriet i 1978-79, da den gamle pedelbolig måtte vige pladsen, forsvandt pæren naturligvis også.

Grænserne ind mod asylet til den ene side og pedelhaven til den anden rummede større buske, bl. a. syrener, som ses på et billede fra før århundredeskiftet.

Mere jordnært, men ligeledes stammende fra 1870'erne er ovenomtalte, øst for kastanien anlagte bed. Det blev senere rykket lidt mod øst, gjort rundatigt trekantet, ligesom det hegnedes med en lav egehæk. Der dyrkedes i tyverne og trediverne, se Ribe Stifts-Tidende 1/4-1933, i det mindste i det meste af tiden roser.

I bedet var vistnok fra anlæggelsen af dette placeret et solur på en mellemhøj sokkel; det ses på billeder fra 1870'erne. Men ca. 40 år senere ses soluret ikke mere. Formodentlig er bedet blevet omlagt i anledning af kastaniens død, og soluret er midlertidigt fjernet; det var der i det mindste ikke i mine skoleår i 1920'erne, men i 1933 dukker det op igen og ses på billeder i Indbydelsesskriftet (Efterretninger om Ribe Katedralskole) 1937-38 og 1948-49.

Nogle få andre genstandes flytning, forsvinden eller tilsynekomst skal der kort gøres rede for, så vidt det lader sig gøre. Den gamle træpumpe med to lænkede tinbægre (H. Engberg), der anes på billedet fra 1873, foran hovedfløjsindgangen forsvandt vistnok i 1873-74, hvis »Udtog af Byraadets Forhandlingsbog« punkt 5 om flytning og fremtidig vedligeholdelse af »Brønden ved Katedralskolen« kan forstås på denne måde. Pumpen havde været til afbenyttelse for omkringboende mod erlæggelse af en mindre årlig

sum. I det mindste i tiden 1865-73 indgår nemlig til skolen fra »Interes-senter« 6 Rd 19 Sk (Hovedbog 1865-66) for benyttelse af brønden.

Yderligere tyder en regnskabspost af 31. mts. 1874 »63 Rd til Tingberg for at grave og mure en Brønd« på at den gamle brønd med pumpe nu er opgivet og en ny opbygget. Den har vi intet billede af, og den er formodentlig forsvundet kort efter eller samtidig med at Ribe fik vandtårn i 1887 og kommunevand blev indlagt overalt de følgende år. En støbejernsvandpost med kommunevand og tilhørende afløb etableres nemlig på den tid ud for plankeværket foran den del af rektors have, hvor i 1913-14 drengenes gymnastiksal blev bygget.

En gadelygte i skolegården, formentlig opsat i 1903, da der indlagdes gas i skolen, har ligeledes holdt flyttedag et par gange. Et midlertidigt og et mere varigt brændselsskur har været opført henholdsvis i skolegården i 1918 og stødende op til skolegården i 1915, det sidste formodentlig det der ved gavlen af pigernes gymnastiksal skjulte drenge-pissoiret (nær nedgangen til fyrrummet), se Ribe Kathedralskoles brevbog 1909-45. Flagstangen midt i skolegården blev først rejst i forbindelse med genforeningsfestligheder i 1920, og så vidt jeg erindrer omtrent samtidig med at den gamle hestekastaniestub blev hugget i småstumper og jorden, hvor den stod, jævnet.

Puggård, den stadig eksisterende ældste del af den i 1856 udvidede katedralskole. I ca. 350 år indtil 1903 boede skolens skiftende rektorer her, altså også da den ældre skole lå i Skolegade lige over for Domkirkens vestfacade. Til venstre ses lidt af kronen på den i 1912-14 gasdræbte hestekastanie. Til højre to af de i 1856 oprindelig atten plantede linde.

Ifølge Ripenser-Bladet aug. 1956 s. 125 blev skolegården asfalteret samme år i sommerferien.

Det store byggeri, der begyndte sidst i 1970'erne, behøvede så megen pladskrævende arbejdskørsel at bedet nær indkørslen måtte nedlægges, så nu forsvinder soluret (igen midlertidigt?) for anden gang sammen med bedet.

I mine skoleår dannede zonen omkring rosenbedet en usynlig men uoverskridelig grænse for udgående skoleelevfærdsel i frikvartererne: ingen små svinkeærinder i skoletiden. Både bedet og soluret er væk nu. Måske kan det forstås symbolsk og opfattes som et vidnesbyrd om nutidens friere kår for skoleungdommen, både hvad angår bevægelsesfrihed i skoletiden og frihed til at bestemme over sin tid.

For de fleste gemytter vil det idag være et ubetinget gode.

Noter

1. Netop afgået redaktør af Ripenser-Bladet, hvori denne artikel også vil blive bragt – i let udvidet form. De fleste oplysninger samt billedmaterialet har Mogens Juhl bragt til veje.

Her er de oprindelige atten linde godt på vej til at blive decimeret til antallet 10. De to kronereducerede hjørnetræer er nu væk; som det ses eksisterer de to i mange år helt urørte indgangstræer (nu temmelig stærkt beskårne) + 8 nu søjleformet beklippede flanketræer.